

Elina Wirde Lampa
SKD20
Nacka Gymnasium 2023

Abortflickorna under Essingeleden

1 juli 1966

“*Fosterstyckning* är en mycket allvarlig sak, det är ingen liten operation”, han tittar på mig när han säger det, som för att se hur jag reagerar. Jag orkar inte argumentera emot, låter honom rabbla på. “Det görs mestadels med kejsarsnitt, därför förlorar man mycket blod... risken för sterilitet är mycket stor... dessutom behöver ju många kvinnor psykiatrisk hjälp efter en sådan *fosterstyckning*... Jag tycker inte alls att det är nödvändigt i ditt fall, med dina förutsättningar...” och så till sist: “Jag kan inte godkänna din ansökan.”

När han uttalar dem orden är det som om världen står stilla där inne i det lilla kontoret. Jag hör bara mina egna tunga hjärtslag. Jag öppnar munnen för att prata, men inget kommer ut. Han säger inget, bladdrar förstrött i sina papper, väntar på att jag ska börja. Jag är på väg att börja förklara mig. Berätta för honom att jag inte är redo, att jag inte har råd, att jag har så många andra planer. Jag ska ju studera till hösten. Sedan slår det mig att han är van vid det här, det är hans jobb, han måste ju göra det ofta. Inget jag kan säga är för honom något nytt. Alla kvinnor som kommer in hit har väl haft *andra planer* i livet.

“Är det inte upp till medicinalstyrelsen? Ska inte beslutet skickas till dem?” lyckas jag till slut få ur mig.

Han ser länge på mig.

“De kommer säga detsamma.”

När jag kliver på tunnelbanan i Råcksta är vagnen tom; alla är väl ute i solen en sådan här dag. Jag sätter mig längst fram i vagnen. Den gröna galonen är solvarm, bränner mina bara ben. Från väggen på andra sidan går en ung man mot mig. “*Barn? Javisst - men när vi själva vill!*”. Jag skrattar till. Det känns som ett hån. Eller kanske ett tecken. Bara några veckor in och jag känner mig redan tung och klumpig, kroppen känns inte längre som min egen. Hur tänker de att jag ska klara åtta månader till av det här? Jag vill rusa tillbaka till sjukhuset, slita upp dörren till kuratorns kontor och skrika att han måste ändra sig, att han måste godkänna mig. Men tåget fortsätter obarmhärtigt framåt och kuratorns beslut är redan taget. Jag kan bara vänta.

Jag går av tåget i Liljeholmen, står ett tag på perrongen och ser bort mot Liljeholmsberget och det gamla församlingshemmet, dit jag gick med mamma när jag var liten, innan det stängde ner. Jag försöker minnas hur staden hade sett ut där uppifrån då; innan tunnelbanan byggdes för bara två år sedan, innan den gamla järnvägen och stationshuset rivdes, innan fabrikerna lade ner, flyttade till bättre stadsdelar. Nu är allt nytt, det är knappt jag känner igen staden jag växte upp i. Jag undrar hur det då måste kännas för min mamma, som växte upp när Årstadal fortfarande var kåkstad. Av det Liljeholmen hon växte upp i finns inte mycket kvar. Det nya - Essingeleden, tunnelbanan, fabrikerna - är stadens framtid. Kåkstaden var ett minne av en svunnen tid, ett område staden gärna glömde. Husen var omoderna redan när de byggdes, saknade helt isolering, vatten och avlopp. Runt omkring dem låg fabrikerna, spydde ut damm och rök. Folket där led och dog, det var ingen vacker eller lycklig plats. Ändå måste

det finnas en viss sorg i att se det hus man växt upp i jämnas med marken. Att se det som under ens barndom måste ha känts som hela ens värld bara försvinna. Jag undrar hur staden mina barn växer upp i kommer se ut. Hur de kommer få se den förändras. Kanske försvinner även det Gröndal jag växt upp i. Kanske rivs både terrasshus och församlingshus till förmån för något större. Kanske behövs nya motorvägar för flygande bilar och självstyrande tåg. Plötsligt växer desperationen inom mig. Som ett hungrigt djur slukar den allt i sin väg, kvar blir bara *barnet*. Det är inte meningen att det ska komma nu, jag ska ju ha flera år på mig. Jag måste hinna studera, jobba, flytta, gifta mig. Jag kan inte gå och vänta på ett beslut från en kommitté, jag måste hitta ett annat sätt.

Efter middagen ligger jag på soffan med huvudet i mammas knä, hon stickar och röker, tänder en ny cigarett på fimpen av den förra. På soffbordet står radion på och spelar introt till *Smoke rings*. Jag har handen på magen, försöker känna något; kanske kan en fladdrande spark få mig att ändra mig, göra det hela lättare om de nu inte låter mig ta bort det. "*Hello there music lovers...*". Jag känner inget. Det är väl för tidigt. Utanför fönstret gör sig Essingeledens bygge ständigt påmind genom sitt oljud, invigningen sköt de idag upp ännu en vecka. Det finns de som vill ändra lagen, göra det lättare att få abort. I riksdagen utreder de möjligheterna, men det är som det alltid är med sådana saker: det tar tid, och tid har jag inte. Jag borde ha tänkt på det här tidigare. Jag har haft hela livet på mig att förbereda mig för den här stunden; jag kunde ha haft en lösning redo när stunden väl kom. Mamma berättar det lilla hon vet, det hon själv hört. Hon berättar viskande, som om det var en hemlighet bara jag fick höra. Om hennes mamma som själv bara var ett barn när hon blev gravid. Om den äldre flickan på nybodahemmet, som dog av fosforförgiftning efter att hon hört att man kunde bli av med barnet genom att äta fosfor från tändstickor. Om min pappas syster som blev steril efter en illegal abort och aldrig blev sig lik efter det. Abort är inte en sådan sak man pratar om, ändå finns historierna överallt. Det finns sätt att göra abort, men det är antingen dyrt eller farligt. Man måste hitta någon villig att göra det och man måste våga lita på dem med sitt liv. "Så nog vore det bättre om vi bara fick bestämma själva", säger hon, samtidigt som Leif Andersson säger "*and this will have to do until the real thing comes along*".

Värmen gör det svårt att sova. Tankarna snurrar i huvudet. I köket hör jag mamma prata i telefon. Hon vankar av och an mellan samtalen, rotar i bokhyllorna på andra sidan väggen. Jag vet att jag har alternativ. Tändstickor med fosfor säljer de inte längre, men jag har hört att man kan kasta sig nerför en trappa. Jag kan ta en av mammas strumpstickor, hugga hål på det där inne. Äta kvicksilver, eller arsenik. Det finns så klart folk som gör det åt en också. En av tjejerna på jobbet, Anna, gjorde en abort för ett par år sedan. Hon fick ligga på en tants köksbord och fick tvålv insprutat med en sådan sond de säljer på apoteken. Jag åkte med henne till Södersjukhuset några dagar efter det, hon hade feber och blödde. Klarade sig knappt. Historierna är skrämmande, men vad har jag för val? Hade vi haft bättre kontakter, mer pengar, hade det varit enkelt. Nu kryper desperationen under mitt skinn. Jag sover oroligt den natten, flyter in och ut ur medvetandet. I halvdunklet ligger jag och kollar ut i rummet. Studerar väggar och tak som för första gången. Min gitarr och min mammas staffli i hörnet under fönstret. De blommiga gardinerna och de bruna tapeterna. Min storasysters säng som tålmodigt väntar på att hon ska komma tillbaka från sin studentbostad vid lärarhögskolan i

Marieberg. Skivspelaren på mitt sminkbord, John Lennon och Bob Dylan på spegeln, The Rolling Stones över sängen. Jag försöker placera en vagga i rummet. Nappflaskor. Leksaker. Små pyjamasar, blöjor och gosdjur. Barnmat och välling på spisen, en barnvagn i hallen. Jag får det inte att passa in.

2 juli 1966

Jag vaknar tidigt, stiger upp och går ut på terrassen. Mamma har gått till jobbet för flera timmar sedan. I Sannadalsparken, på andra sidan Gröndalsvägen, leker småbarnen i plaskdammen. Gatorna i innerstaden är nog tomma, där har folket flytt staden och rest utomlands, eller i alla fall till skärgården; men här är det lika mycket liv som alltid. På 1700-talet hade det varit hit de rika i staden rest om somrarna. De byggde stora sommarhus, gav dem vackra, värdiga namn: Stora Fågelsången, Stora Katrineberg, Blommensberg, Charlottendal. Sommarvillorna ligger kvar, fast numera som skolor och flerfamiljsbostäder. Ändå är det svårt att föreställa sig hur det en gång måste ha varit här, innan höghusen och plaskdammarna. På köksbordet har mamma lämnat en hög med tidningar framme. Det måste ha varit det hon letade efter igår kväll. Jag sätter mig med min frukost och ögnar igenom den översta. 18 december 1964, ett och ett halvt år sedan. Den är uppslagen på sida två. *“Ett stort framsteg”, “Sjösättning med förhinder”, “Hantverk - Lappverk”,* och så, i det övre högra hörnet: *“Några abortfall II”*. Mitt hjärta hoppar till. En flicka som fått avslag på sin abortansökan reser till Polen för att göra abort där. En 35 årig kvinna gör samma sak. Under den tidningen ligger en till, tre dagar tidigare: *“Några abortfall”*. Två kvinnor till, båda fick avslag, den ena fick sedan en laglig abort i Polen. I Polen är lagen friare, skriver de, läkaren i fråga utför aborter fram till vecka 12. Bredvid tidningarna på bordet har mamma lämnat en lapp, riven ur ett anteckningsblock. *“08 62 76, hon känner en som reste”*.

Jag går nerför gatan till jobbet på Lundbergs konditori, precis som varje dag, som om inget har hänt, som om inget har förändrats. Ingen annan vet. Jag behöver bara leva på som vanligt i väntan på beslutet från medicinalstyrelsen. Har jag bara lite tur blir jag godkänd och allt blir bra. Annars har jag telefonnumret.

24 juli 1966

Det är sent när jag slutar jobba, men kvällssolen står fortfarande högt. En grupp tonårstjejer susar förbi nerför backen på sina cyklar, de måste vara på väg bort tillinterviken. De är bara ett par år yngre än mig, men jag känner mig uråldrig. Jag släpar mig uppför trapporna till lägenheten. På hallmattan innanför dörren ligger äntligen ett brev, stämplat flera gånger av Stockholms medicinalstyrelse. Jag behöver inte ens öppna det för att veta vad det är. Jag sätter mig vid köksbordet och lägger avslagsbeslutet framför mig. Lappen med telefonnumret ligger redan där bredvid telefonen, tillsammans med tidningsartiklarna om kvinnorna som reste till Polen. Dörren till terrassen står öppen och trots fläktens envisa surrande rinner svetten i min panna. I lekparken utanför tjuar barnen som vanligt. Jag blir sittande med luren i ena handen och lappen i den andra, tvekar. I dagens tidning debatterade de om “abortens etik”. Kanske är lagen ändrad om ett år. Kanske ändras den aldrig. Jag har bara fyra veckor. Jag slår numret.

Källförteckning:

Broström N., Kindtler-Nielsen B. (2022, 23 januari). Abort: skam drev kvinnor i döden. *Världens historia*. Hämtad 2023-04-02, från <https://varldenshistoria.se/samhalle/vardagsliv/abort-skam-drev-kvinnor-i-doden>

Elfgren, O. (u.å.). Lite historia kring Trekanten. *Kring Trekanten*.
<http://www.kringtrekanten.se/trehist.html>

Hjort, N. (Producent). (2021, 6 juni). *Sherri Finkbine och Polenaffären - abort i Sverige på 1960 talet* [Podcast]. Hämtad från <https://poddtoppen.se/podcast/1506822131/idag-i-historien/sherri-finkbine-och-polenaffaren-abortion-i-sverige-pa-1960-talet>

Lennerhed, L. (2008). *Historier om ett brott: illegala aborter i Sverige på 1900-talet*. Atlas.

Min gammelmorbrors (Evert Lampa) dagböcker från 1960-talet

Nestius, H. (1964, 15 december). Några abortfall. *Dagens Nyheter*, s. 2.

Nestius, H. (1964, 18 december). Några abortfall II. *Dagens Nyheter*, s. 2.

Rfsu. (2017). "Vi utförde sena aborter utan smärtlindring" 1968. Hämtad 2023-02-19, från <https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-sverige/fragor-vi-jobbar-med/ratten-till-abortion/berattelserna-bakom-abortionstatistiken/vi-utforde-sena-aborter-utan-smartlindring-1968/>

Rfsu. (2018). *1960 talet: riskera fängelse för abort i Polen*. Hämtad 2023-02-19, från <https://www.rfsu.se/vad-vi-gor/i-sverige/fragor-vi-jobbar-med/ratten-till-abortion/abotrattens-historia/60-talet-riskera-fangelse-for-abortion-i-polen/>

Wikipedia. (2023). *Liljeholmen*. Hämtad 2023-03-23, från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Liljeholmen>

Wikipedia. (2023). *Gröndal*. Hämtad 2023-03-23, från <https://sv.wikipedia.org/wiki/Gr%C3%B6ndal>